

ቃለ መጠይቅ ምስ ዶ/ር አሕመድ ሓሰን ድሕሊ

ብዛዕባ ቀደድን ናይ መወዳእታን ብይን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን

አሕመድ መሓመድ ዑመር

13 ሚያዝያ 201

ዳይሬክተር ማእከል እስትራቴጂያዊ መጽናዕትታት ኤርትራ ዶክተር አሕመድ ሓሰን ድሕሊ ብኣጋጣሚ መበል 13 ዓመት ውሳኔ ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ምስ ማዕከናት ዜና ውሽጢ ሃገር ቃለ መጠይቕ ኣካይዱ ኣሎ። ዶክተር ድሕሊ ኣብ ቃለ መጠይቕ፡ ንሕጋዊ መሰረት ውሳኔ ኮሚሽን ዶብን ስርዓት ወያነ ነቲ ውሳኔ ንምፍራስ ከካይዶ ዝጸንሐ ዝተፈላለዩ ፍሹል ፈተነታትን ብምብራህ፡ እቲ ውሳኔ ንዘተ ክፋት ከምዘይኮነን ይግባይ ከምዘይብሃሎን ኣዘኻኺሩ። ምሉእ ትሕዝቶ ናይ'ቲ ቃለ መጠይቕ ብምልኡ ድማ እንሆ።

ኮሚሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተመሰረተሉ ሕጋዊ መሰረት ከመይ ዝበለ እዩ?

ነዚ ሕቶ'ዚ ቅድሚያ ምምላስ፡ ነዚ ኣብ ዓለም ብዶባዊ ፍልልይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝፍለጥ ግጭት፡ ኢትዮጵያ ኣብ 1998 ኮነ ኢሊ ብታህዋኽ ዝመሃዘቶን ዘባርዓቶን እምበር፡ ከም'ቲ ብዙሓት ሃገራትን ክኢሊታትን ዝብልዎ፡ ዶባዊ ፍልልይ ከምዘይኮነ ምንጻፍ ኣገዳሲ እዩ። ናይ ብሓቂ ዶባዊ ፍልልይ እንተዝኸውን ነይሩ፡ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ሓፈሻውን ኣዕናውን ኩናት ኣይምተባርዐን ነይሩ። ምክንያቱ ዶባዊ ፍልልይ ብወተሃደራዊ ሓይሊ ዘይኮነስ ብሕጋዊ ኣገባብ ስለዝፍታሕ። ኤርትራ ካብ'ቲ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ ዘየለ ፈጠሩ ኣብ ከባቢታት ዶብ ነቲ ሽግር ዝመሃዘሉ እዋን ጀሚራ ንምቁጽጻሩን ብሰላም ንምዕራፍን ዘይተቐጠበ ፖለቲካውን ዲፕሎማሲያውን ጻዕሪታት ከምዘካየዱት ኩሉ ዝፈልጦ ሓቂ እዩ። እንተኾነ ግን፡ ሰበ ስልጣን ኢትዮጵያ ንሰላማዊ ጻዕሪታት ኤርትራ ረጊጾም ኩናት ወሊዖም። ኣብ ልዕሊ ኤርትራ ዘካየዱዎ ቀዳማይ፡ ካልኣይን ሳልሳይን ወተሃደራዊ ወራር ብዘሕፍር ኣገባብ ምስ ፈሸለን ኣብ ልዕሊ ሰራዊቶም ከቢድ ሰባውን ንዋታውን ክሳራታት ምስ ወረደን፡ ንወደብ ዓሰብ ንምሓዝን ኣብ ኤርትራ ውሁብ ኩነት ንምፍጣርን ዝነበሮም እስትራቴጂ ምስ በነነን ድማ'ዮም፡ ኣብ ናይ ዘተ መኣዲ ኮፍ ክብሉን ብ18 ሰነ 2000 ኣብ ከተማ ኣልጀርስ “ስምምዕ ምቁራጽ ተጻብኦታት” ክፍርሙን ዝተገደዱ። ከም ውጽኢቱ ክኣ ኢትዮጵያ፡ ብተሳትፎን ውሕስነትን ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ ከም ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝነበረ ኮፊ ዓናን፡ ኣብ መንበር ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ነበር - ፕረዚደንት ኣልጀርያ ዓብደልዓዚዝ ብተፍሊጾ፡ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ነበር ዶክተር ሳልም ኣሕመድ ሳልም፡ ሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ኣሜሪካ ዝነበረት ማድሊን ኦልብራይትን ወኪል ኣብ መንበር ሕብረት ኤውሮጳ ሪፖ ሴሪን ኣብ ዝተረኽቡሉ ኣጋጣሚ ክትዛተን ብ18 ሰነ 2000 “ስምምዕ ምቁራጽ ተጻብኦታት”፡ ብ12 ታሕሳስ 2000 ድማ “ኣጠቓላሊ ስምምዕ ሰላም” ክትፍርምን ተቐሲባ። እቲ ብኡኡ መሰረት ኮሚሽን ምምልካት ዶብ ዝተመሰረተሉ ስምምዕ ኣልጀርስ ድማ፡ ኣብ ሓሙሽተ ቀንዲ ነጥቢታት ክጽሞቑ ይከኣል።

1- ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራ ኩናት ደው ምባል 2)- ምቕም ኮሚሽን ምምልካት ዶብ 3)- ኮሚሽን ምምልካት ዶብ ብመሰረት'ቲ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ብ1900፡ 1902ን 1908ን ዓ.ም. ዝተኸተመ መግዛእታዊ ውዕላትን ምስ ዶብ ዝተኣሳሰር ኣህጉራዊ ሕጊን ድማ ንዶብ ክልቲኦን ሃገራት ይሕንጽጽን የመልክትን። ምምልካትን ምሕንጻጽን ዶብ ድማ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ብዝግበር ዋጋ ዕዳጋ ዘይኮነስ ብሕጋዊ መሰረት ጥራይ ይፍጸም።

4)- ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ስለዝኾነ ከአ፡ ዘተን ይግባይን ዘፍቅድ ኣይኮነን።

5)- ክልቲአም ወገናት ወይ ሓደ ካብአም ቦቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ምስ ዘይምእዘዝ ድማ ኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ኣንጻርቲ ዝነጸገ ወገን ብመሰረት ቫውዳይ ምዕራፍ ቻርተር ውድብ ሕቡራት ሃገራት፡ ኣድላዩ ዲፕሎማሲያዊ፡ ፖለቲካዊ፡ ቊጠባውን ወተሃደራውን ስጉምቲታት ይወስድ።

ካብ'ቲ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ዝወጸሉ ዕለት ድሕሪ ኣርባዕተ መዓልታት ኣብ መንበር ባይቶ ጸጥታ ዝነበረን ሕጂ ሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ናሲያ ዘሎን ሰርጌ ላቭሮቭ ብ17 ሚያዝያ 2002 ኣብ ዝሃበ ጋዜጣዊ መግለጺ፡ ባይቶ ጸጥታ ዶባዊ ፍልልይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብመሰረት'ቲ ኣብ ታሕሳስ 2000 ኣብ መንጎ ክልቲአን ሃገራት ዝተኸተመ ስምምዕ ሰላም ብሕጋዊ ኣገባብ ምፍታሖ ሓጎስ ከምዝተሰምዖን ኣባላት ባይቶ ጸጥታ ነቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ኣብ ዘሄገ ዝወጸ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ከም ዝድግፍዎን ባይቶ ጸጥታ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ንምትግባርን መስርሕ ሰላም ንምዕዋትን ከምዝደጋገፍን ገለጹ ነይሩ።

ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን'ዩ ኢልካ። ንምዃኑ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ሕጋዊ ቀያድነቲ ካባይ'ዩ ዝምንጨ።?

ሕጋዊ ቀያድነት ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ፡

- 1- ካብ ናይ 18 ሰነ 2000ን 20 ታሕሳስ 2000ን ዝተኸተመ ስምምዕት።
- 2- ፕረዚደንት ሃገረ ኤርትራን ቀዳማይ ሚኒስተር ኢትዮጵያን ነቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ዘተ ይኹን ይግባይ ወይ ምምሕያሽ ዘዩፍቅድ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብን ከም ዝቐበልዎ ኣብ ኣጠቓላሊ ስምምዕ ሰላም ከቲሞምሉ።
- 3- እቲ ውሳኔ- ኮሚሽን ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ምዃኑ ዝሕብር ስምምዕ ሰላም ወክልቲ ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ ማለት ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኮፊ ዓናን፡ ኣብ መንበር ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ (ሕብረት ኣፍሪቃ) ፕረዚደንት ዓብደልዓዚዝ ቡቶፍሊቻ፡ ወኪል ኣብ መንበር ኤውሮጳዊ ሕብረት ሴሪ ሪፖን ሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ኣሜሪካ ማድሊን ኦልብራይትን ኣብ ዝተረኸቡሉ'ዩ ተኸቲሙ።
- 4- ብመሰረት'ቲ ኣብ መንጎ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተኸተመ “ህ” ዓንቀጽ 14 ናይ “ስምምዕ ምቁራጽ ተጻቦታት” ብቲ ኣብ ቁጽሪ 14 ዓንቀጽ 4 ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን “ናይ መጨረሻታን ቀያዲን” ምዃኑ ዝሕብር ስምምዕ ኣልጀርሰን ዘይምእዘዝ ወገን ድማ ባይቶ ጸጥታ ኣብ ልዕሊ ኣድላዩ ዝበሃል ዲፕሎማሲያዊ፡ ፖለቲካዊ፡ ቊጠባውን ወተሃደራውን ስጉምቲታት ክወስድ ስልጣን ከምዘለዎ'ዩ ዝሕብር። እዚ ድማ ኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ዝሕሉን ዘውሕስን ኣህጉራዊ ኣካል ምዃኑ'ዩ ዝገልጽ።

ምስ'ዚ ኩሉ ግን መንግስቲ ኢትዮጵያ ብስምምዕት ኣልጀርሰ ኣይተማእዘዘን ጥራይ ዘይኮነ፡ ኮሚሽን ዶብ ብመሰረት'ቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዘሕለፎ ውሳኔ ንኣህጉራዊ ዶብ ክልቲአን ሃገራት ከዩመልከት ዓንቁጽዎ። ነቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ከኸብር ኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ዘቐረበሉ መጻዕባታታት'ውን ጸማም እዝነ ሂቡዎ። ካብ'ቲ ቅድሚ 13 ዓመት ኮሚሽን ዶብ ውሳኔ ዘሕለፈሉ ዕለት ድማ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንገለ ክፋል መሬት ኤርትራ ንቢጡ ስለዝሓዘ ኣሸሓት ኤርትራውያን ናብ ዓዲም ክምለሱ ኣይከኣሉን ኣለዉ። ቢዚ ድማ ንስምምዕት ኣልጀርሰን ኣህጉራዊ ሕጊታትን ግሂሱ ይርከብ።

ኣብዚ ዝለዓል ሕቶ፡ እዚ ኣብ ኣህጉራዊ ሓገዛትን ረዲኤትን ዝምርኮስ ስርዓት ኢትዮጵያ በዩናይ ዓቕሚ'ዩ ንኣህጉራዊ ማሕበረሰብን ባይቶ ጸጥታን ዝተደህ ዘሎ? ዝብል እዩ። መልሲ ናይ'ዚ ሕቶ'ዚ ስርዓት ኢትዮጵያ ብመሪሕነት ወያነ፡ ብውክልና ንኣጀንዳ ኣሜሪካ ኣብ ቀርኒ ኣፍሪቃ ይትግብር ኣሎ። ኣምሳያኡ ምምሕዳር ኣሜሪካ ኣብ ባይቶ ጸጥታ ጽላል ኮይኑዎን ነዚ ብትሕዝቶን መልክዕን ብህዝቢ ትግራይን ካልእ ህዝብታት ኢትዮጵያን ዘባናን ዝተጸልኦ ፖለቲካዊ ምስሉ ከጉልሕን ይርከብ። ከም ውጽኢቱ ከኣ ኣብ ቀርኒ ኣፍሪቃን ዘባ ፈለግ ኒልን ምንጨ ስግኣትን ውግኣትን ኮይኑ ኣሎ። ስርዓት ኢትዮጵያ ዝኣተዎ ኣህጉራዊ ውዕላትን ትግባረ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብን እንተ ዘይነጸግ፡ ባይቶ ጸጥታ'ውን ብመሰረት ስምምዕት ኣልጀርሰ ግቡኣቱ እንተ ዝፍጽምን መስርሕ ምምልካት ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣብ ሕዳር 2003 ተወዲኡ ኣብ መንጎ ክልቲአን ሃገራት ሰላም ሰፊኑ። ንረብሓ ክልቲኡ ኣሕዋት ህዝብታት ብዘገልግል ዝምድናታት ናብ ንቡር ምተመልሰ ነይሩ። እንተኾነ ግን ካብ ናይ ኢትዮጵያ ዘይኮነስ ካብ ናይ ኣሜሪካ ፖለቲካዊ ሕሳባት ብምብጋስ ኣብ መንጎ ክልቲአን ሃገራት ናይ ኣይሰላም ኣይኩናት ሃዋሁው ከም ዝሰፍን ተገይሩ። እቲ ዕላማ ከኣ ብሓደ ወገን ዓቕሚ ኤርትራ ንምጽንቃቕ፡ ቦቲ ካልእ ድማ ከምቲ ቀዳማይ ሚኒስተር ኢትዮጵያ ነበር መለስ ዘፍደ ብተደጋጋሚ ዝገለጸ፡ ስርዓት ኤርትራ ንምቕያር እዩ ነይሩ። እንተኾነ ግን እቲ ክፍኣት ናብ ኣላሚኡ ከም ዝግልበጥ ገለ ፖለቲካውያንን ዲፕሎማውያንን ወገናት ክግምትዎ ዝጸንሑ እዩ።

ስርዓት ወያነ ብውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ከም ዝምእዘዝ፡ እንተኾነ ግን ንምትግባሩ ምስ ኤርትራ ክዛተ ይደሊ ምህላው'ዩ ብማዕከናት ዜናኡ ዝደጋግም። እንታይ'ዩ ዕላማኡ?

ንድሕራት እንተ ድኣ ተመሊስና መንግስቲ ኢትዮጵያ ተገላባጢን ሓላፍነት ዘይስምዖን ምዃኑ ኢና ንርዳእ። ናይ'ዚ ኣብነታት ከኣ፡-

1- ኮሚሽን ዶብ ብ13 ሚያዝያ 2002 ውሳኔ ምስ ኣሕለፈ፡ ባይቶ ሚኒስተራት ኢትዮጵያ እዚ ዝስዕብ ትሕዝቶ ዝነበሮ መግለጺ'ዩ ኣውጺኡ።

ሀ- ኢትዮጵያ ብመሰረት ውዕል 1900 ዓ.ም. ዝተነጻጸ ጠለባታ ኣብ ማእከላይ ሸነኽ ብምሉኡ ረጅቢ።

ለ- ኣብ ምዕራባይ ሸነኽ'ውን ባድመን ከባቢኡን ሉኣላዊ መሬት ኢትዮጵያ ምዃኑ ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ኣረጋጊጹ ኣሎ።

2- እንተኾነ ግን ኢትዮጵያ እቲ ብመሰረት ስምምዕ 1900 ባድመ ኣብ ውሽጢ ሉኣላዊ መሬት ኤርትራ ከምዘሎ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ከምዘረጋገጸ ምስ ተረድኣት፡ ቀልጢፋ'ያ ካብ'ቲ ኣቐዲማ ዝወሰደቶ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ዝድግፍ መርገጺኣ ተመሊሳ። ኣብ'ቲ መጀመርታ ኢትዮጵያ ገለ ተክኒካዊ ጸገማት ስለዘሎ እቲ ናይ ምምልካት ዶብ መስርሕ ኣብ ከንዲ ቤቲ ኣሃዱ ካርታ ኮሚሽን ዶብ ክጅምር ዝደሊ ዝነበረ ምዕራባዊ ወገን ብምብራቓዊ ሸነኽ ክጅምር'ያ ጠለባ። ኤርትራ እቲ ጉዳይ ብመሰረት ውሳኔ ኮምሽን ዶብ መስርሕ ምምልካት ዶብ ዘማልእ ከሳብ ዝኾነ ብዝጀመረ ይጀምር ኣይተቐወመቶን።

3- ድሕሪ ሰለስተ ወርሒ ካብ'ቲ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ዝሓለፈሉ ዕለት ማለት ብሓምሉ 2002፡ ኢትዮጵያ ኣብ'ቲ ኮምሽን ዶብ ብመሰረት'ቲ ኣብ መጨረሻታ 19 ክፍለ ዘመንን መጀመርታ 20 ክፍለ ዘመንን ዝወጸ መግዛእታዊ ውዕላት ሉኣላዊ መሬት ኤርትራ ምዃኑ ዘረጋገጸ ከባቢታት ሰፊራታት ክትሃንጽ ጀሚራ። እቲ ዕላማ ሓድሽ ኩነት ብምፍጣር ኢትዮጵያውያን ሰፋሮ ዝቐመጥዎ ከባቢታት'ዩ ኢላ ንምምጻት'ዩ ነይሩ። እዚ ካብ መጀመርታኡ ዕርቃኑ ዝወጸ ቅሉዕ ፈተነታት'ዚ ግን ንክኢላታት ኮሚሽን ዶብ ይትረፍ፡ ንሓደ ተራ ስብ'ውን ዘደናግር ኣይኮነን። ኮሚሽን ምምልካት ዶብ'ውን ንናይ ስርዓት ኢትዮጵያ ናይ ሰፊራ ፖሊሲ ብትሪ ይቐወም ከምዝነበረ ይፍለጥ። ኣብ'ቲ ብመሰረት ውሳኔ መሬት ኤርትራ ምዃኑ ዘረጋገጸ ከባቢታት ዝርከብ ህላወ ኢትዮጵያ ከኣ፡ ክጸረግ ዘለዎ ዘይሕጋዊ ምዃኑ ኣረጋጊጹ።

4- መንግስቲ ኢትዮጵያ ብመሰረት'ቲ ብ12 ታሕሳስ 2000 ኣብ መንጎ ክልቲኣን ሃገራት ዝተኸተመ “ኣጠቓላሊ ስምምዕ ሰላም” ኣብ ቁጽሪ 16 ዓንቀጽ 4 ብምምርኳስ ኮሚሽን ዶብ ካብ ኤርትራ ኣሃዱታቱ ክስሕቡን ኣብኡ ዘቐየሩ ሰፊራታት ክግዕዙን ዘቐረበሉ ጠለብ ከምዘይምእዘዘሉ ብ7 ሕዳር 2002 ንባይቶ ጸጥታ ብወግዒ ኣፍሊጡ።

5- ቀዳማይ ሚኒስተር ኢትዮጵያ ዝነበረ መለስ ዜናዊ ብወገኑ ብ19 መስከረም 2003 እዚ ዝስዕብ ትሕዝቶ ዝነበሮ መልእኽቲ ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝነበረ ኮፊ ዓናን ሰዲዱ።

ሀ- “ ኢትዮጵያ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ከም ዘይሕጋውን ዘይፍትሓውን ዘይሓላፍነታውን ትርእዮ።

ለ- ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝሓለፈ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኣብ መንጎ ክልቲኣን ሃገራት ርግኣት ዝፈጥር ዘይኮነስ፡ ሓድሽ ግጭት ዝውልዕ እዩ።

ሐ- ዕማም ኮሚሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣብ'ቲ ናይ መጨረሻታ ታኼላ ሽግር ተሸሚሙ እዩ።

መ- ብመሰረት'ዚ ልዕል ኢሉ ዝተገልጸ ባይቶ ጸጥታ መተካእታ ኮሚሽን ዶብ ካልእ ሓድሽ መካኒዝም ክፈጥር ኣለዎ” ክብል ገለጹ።

6- ሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ኢትዮጵያ ዝነበረ ስዩም መስፍን ብወገኑ፡ ኣብ'ቲ ብ28 መስከረም 2004 ኣብ መበል 59 ሓፈሻዊ ኣኼባ ባይቶ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዘስምዖ መደረ፡

ሀ- ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኪኖ ትዕዝብቲ ናይ'ቲ ኮሚሽን ዝኸይድ ኣይኮነን።

ለ- ኢትዮጵያ ካብ'ቲ ኮሚሽን ዘቐረበ ትዕዝብቲ 85 ሚእታዊት ተቐቢላቶ ኣላ።

ሐ- እቲ ዝተረፈ 15 ሚእታዊት ከኣ ብመገዲ ቅሉዕ ዘተ ክፍታሕ ዝኸእል እዩ።

መ- ምርግጋጽ መስርሕ ሰላምን ምምልካት ዶብ ኣብ ባይታን ሓላፍነት ኢትዮጵያን ኤርትራን እዩ” ክብል ኣብራሁ። ነቲ ኣብ መስርሕ ሰላምን ምምልካት ዶብን ቀንዲ መሻርኽቲ ዝኾነ ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ'ውን ግምት ኣይሃቦን። እዚ ድማ ንኮሚሽን ዶብን ውሳኔታቱን ንምፍራስ ዘካየዱ ቅሉዕ ፈተነ'ዩ ነይሩ።

7- ኢትዮጵያ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ንምፍራስ ብ24 ሕዳር 2004 እዚ ዝስዕብ ሓሙሽተ ነጥቢታት ዝሓዘ፡ “ውጥን ሰላም” ንደባዊ ሽግር ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝበለቶ ኣቐረባ።

ሀ- ግጭት ኤርትራን ኢትዮጵያን ብሰላማዊ ኣገባብ ብናይ እንካን ሃባን መትከል ብዘተ'ዩ ዝፍታሕ።

ለ- ኣብ መንጎ ክልቲኣን ሃገራት ንቡር ዝምድና ንምቕም ደባዊ ፍልልያት ብዘተ'ዩ ዝፍታሕ።

ሐ- ኢትዮጵያ ብመትከል ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ትቕበል።

መ- ኢትዮጵያ ፋይናንሳዊ ግብአታ ክትከፍል ትሰማማዕ፡ ኣብ ሜዳ ዝራኸብ መኮንን ድማ ትሓሪ።

ረ- ትግባረ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ንዝያዳ ወጥሪ ዝዕድም ብምዃኑ ድማ፡ መርገጺ ኢትዮጵያ ኣብ ክልተ ቀንዲ ነጥቢታት ይምርኮስ። ንሱ ከኣ ብሓደ ወገን ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ብመትከል ምቕባል፡ በቲ ካልእ ድማ ብመትከል እንካን ሃባን ምምእዛዝ እዩ።

8- ጸብጻባት ልኡኽ ውድብ ሃገራት ኣብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ከም ዝሕበሮ፡ ኢትዮጵያ ብ16 ታሕሳስ 2004 ካብ ሸዱሽተ ክሳብ ሸውዓተ ዝበጽሖ ክፍላተ ሰራዊት ካብ ዶብ ክልቲኦን ሃገራት ካብ 25 ክሳብ 45 ኪሎ ሜተር ኣብ ውሽጢ ኤርትራ ርሒቑ ኣብ ዝርከብ ከባቢታት ዘርጊሑ። ነዚ ድማ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ብ7 መጋቢት 2005 ናብ ባይቶ ጸጥታ ኣብ ዘቕረቦ ጸብጻብ ኣረጋጊጹዎ። ኢትዮጵያ ዝወሰደቶ ወተሃደራዊ ወጥሪ ድማ ነቲ ኣብ መንጎ ኣስመራን ኣዲስ ኣበባን ብተሳትፎ ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ ኣብ ኣልጀርያ ዝተኸተመ ስምምዕት ዝጻረር እዩ።

9- ኢትዮጵያ ነቲ ብመሰረት ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ብ22 ለካቲት 2005 ኣብ ለንደን ብዛዕባ ምምልካት ዶብ ንምዝታይ ብኮሚሽን ዶብ ዝቕረበላ ዕድመ ነጺጋ። ንምንጻጉ ዘቕረቦቶ ምኽንያት ከኣ፡-

ሀ- ዘተ እዋኑ ኣይኮነን።

ለ- ኣብ'ዚ ግዜ'ዚ ውጽኢታዊ ክኸውን ኣይክእልን እዩ።

ሐ- ንመስርሕ ምምልካት ዶብ ብኣሉታ ዝጸሉ እዩ።

መ- ነቲ ኣብ ሓሙሽተ ነጥቢታት ዝተሰረተ ንድፊ ሰላም ኢትዮጵያ ኣብ ግምት ዘእቱ ኣይኮነን ዝብል ነይሩ። ኣብ መንበር ኮምሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ሰር ኣልያሁ ሉተርብኽት ብ24 ለካቲት 2005 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኮፊ ዓናን ኣብ ዝለኣኹ ዝርዝራዊ ጸብጻብ፡ ኢትዮጵያ ካብ'ቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ውሳኔ ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ዝሓለፈሉ ዕለት ጀሚራ ንዕማም ኮሚሽን ዶብ ብቐጻሊ ትዕንቅፍ ከምዘላን ኣብ መጨረሻታ'ውን እቲ ኮሚሽን ብ24 ለካቲት 2005 ኣብያተ ጽሕፈቱ ከዓጹ ከምዘገደደቶን ኣቃሊዑ። ካብ'ቲ ዘቕረቦ ቀንዲ ነጥቢታት፡-

- 1) ኮሚሽን ዶብ ናብዚ ሕጂ ዘሎ ኩነታት ዘበጽሖ ተግባራት ሕጋዊ ገምጋም ካብ ምሃብ ተቐጢቡ'ዩ ጸኒሑ። ሕጂ ግን ናብዚ ናይ ሕጂ ሃለባት ዘበጽሖን ኮሚሽን ዶብ ዕማሙ ንኸይፍጽም ዝግንቀፈን ቀንዲ ምዕባለታት ምግላጽ ኣገዳሲ ኮይኑ ኣሎ።
- 2) ብመሰረት'ቲ ብታሕሳስ 2000 ዝተኸተመ ስምምዕ ኣልጀርሰ፡ እታ ኮሚተ ብቐጥታ ምሕንጻጽን ምምልካትን ዶብ ከተካይድ ተሓቲታ።
- 3) ኮሚሽን ዶብ ብመሰረት'ቲ ኣብ ቁጽሪ 1ን 2ን ዓንቀጽ 4 ናይ ስምምዕ ኣልጀርሰ ተጠቒሱ ዘሎ፡ ናይ ምሕንጻጽን ምምልካትን ዶብ ዕማሙ ብመሰረት ናይ 1900፡ 1902ን 1908ን መግዛእታዊ ውዕላትን ምስኡ ዝተኣሳሰር ኣህጉራዊ ሕጊን'ዩ ዝፍጽም። ብድሌቱን ዊንታኡን ውሳኔታት ከሕልፍ ግን ስልጣን የብሉን። ኣብ'ቲ ናይ ምምልካት መስርሕ ድማ እታ ኮሚተ በቲ ንሳ እትርእዮ መሓዝን ክትብገስ ንዝነበራ መደብ ካብ ክልቲኦም ወገን ዝቕረበላ ተቓውሞ ኣይነበረን።
- 4) ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ምስ ወጸ ክልቲኦም ወገናት ተቐቢሎምዎ እዮም። ብስምምዕ ኣልጀርሰ ምእዙዛት ምህላዎም ድማ ኣረጋጊጸም። ንፍሲ ወከፎም ከኣ ብእዉጅን ኣብ ቅድሚ ኩሉን'ዩ ተቐቢሎዎ።
- 5) ኤርትራ ብ17 ሐምሌ 2002፡ ኢትዮጵያ ኣብ'ቲ ኮሚሽን ዶብ ሉኣላዊ መሬት ኤርትራ ምዃኑ ዘረጋገጸ ደምቡ- መንጉል ኢትዮጵያውያን ዜጋታት ተስፍር ከምዘላ ጥርዓን ኣቕሪባ። ኮሚሽን ዶብ ድማ ኢትዮጵያ ዜጋታታ ካብ'ቲ ዓዲ ከተውጽእ ውሳኔ ኣሕሊፉ። ብ14 ነሐሴ 2002 ድማ ባይቶ ጸጥታ ብቐጽሪ (1430) ኣብ ዘሕለፎ ውሳኔ ልቲኦም ወገናት ብመሰረት ዓንቀጽ 4 ቁጽሪ 16 “ኣጠቓላሊ ስምምዕ ሰላም” ክሳብ ምምልካት ዶብ ኣብ ባይታ ዝፍጸም ኣብ ከባቢታት ዶብ ሰራዊት ይኹን ህዝቢ ከየገዳዕዙን ሓድሽ ሰፈራታት ከይሃንጹን ጠሊቡ። እንተኾነ ግን ኢትዮጵያ ንትእዛዝ ኮሚተ ኣየኸበረትን። ብ7 ሕዳር 2002 ድማ ግብአታ ከምዘይትፍጽም ብምውሳኔ ንባይቶ ጸጥታ ኣፍሊጣ። ክሳብ ሕጂ ከኣ ንትእዛዝ ኮምሽን ተኸብር የላን።
- 6) ኢትዮጵያ ብ19 መስከረም 2003 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዝሰደደቶ መልእኽቲ፡ ብዛዕባ ባይመን ገለ ከባቢታት ማእከላይ ወገንን ኮሚሽን ዶብ ዝወሰደ ውሳኔ ሕጋውነትን ፍትሒን ሓላፍነታዊ መንፈስን ዘይብሉ ምዃኑ ገሊጸ። እታ ኮሚተ ከም ዝመተቶ ድማ ጥርዓን ኢትዮጵያ ብምምልካት ዶብ እምበር ምሕንጻጽ ከምዘይኮነ ኣብሪሃ። ከምኡ'ውን ኢትዮጵያ ባይቶ ጸጥታ ብፍትሓውን ሕጋውን ኣገባብ ነቲ ዘሰሓሕብ ዶብ ንምምልካት መተካእታ ካልእ መካኒዝም ከቕውም ሓሳብ ኣቕሪባ። ኮሚሽን ዶብ ብወገኑ መልእኽቲ ኢትዮጵያ ካብ ግጉይ መረዳእታን ምድንጋርን ከምዝብገስ ብምሕባር፡ ንነፍሲ ወከፍ ተቓውሞ ኢትዮጵያ ዝርዝራዊ መልሲ ሂብሉ።
- 7) ኢትዮጵያ ትግባረ መስርሕ ምምልካት ዶብ ኣየፍቀደትን። ኮሚሽን ዶብ ነዚ ጉዳይ'ዚ ኣብ ዝሃቦ መልሲ፡ ኢትዮጵያ መርገጺ ንምምኽናይ መስርሕ ምምልካት ዶብ ምስ ትሕዝቶን መንፈስን ስምምዕ ኣልጀርሰ ስለዘይሳነ ዓንቃፊ'ዩ

ከም እትብል ኣረዲኡ። ኮሚሽን ዶብ ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዝለኣኹ መበል 11 ጸብጻቡ ድማ ኢትዮጵያ ምሕንጻጽ ዶብ ጥራይ ከም ዘገድሳ፡ ብመሰረት ውሳኔ ምምልካት ዶብ ክትግበር ግን ከምዘይትቐበሎን ንመስርሕ ምምልካት ዶብ ዝዕንቅፍ'ዩ ምባላ ከኣ ክትብሉ ዘይግብኣ ጉዳይ እዩ።

- 8) ኮሚሽን ዶብ ክልቲኦም ወገናት ብ22 ለካቲት 2005 ኣብ ለንደን ምስኡ ኣኼባ ክገብሩ ጸዊዑ ነይሩ። ኤርትራ ነቲ መጻዕታ ክትቐበሎ ከላ፡ ኢትዮጵያ ግን ግዜኡ ኣይኮነን፤ ውጽኢት የብሉን፤ ንመስርሕ ምምልካት ዶብ ብኣሉታ ዝጸሉ'ዩ ብምባል ነጸጋቶ። ነቲ ኣብ ውሳኔ ምምልካት ዶብ “ንትግባረ ዓንቃፊ'ዩ” ንዝበለቱ ነጥቢታት ንምፍታሕ ድማ ክልቲኦም ወገናት ክዛተዩ ሓሳብ ኣቐረቦ። በዚ ኣገባብ'ዚ ድማ ኮሚሽን ዶብ ዕማሙ ንምፍጻም ዘፍቅደሉ ኩነታት የለን ማለት እዩ።
- 9) ኢትዮጵያ መስርሕ ምምልካት ዶብ ብኸምቲ ኮሚሽን ዶብ ዝወሰኖ ናይ ግዜ መቐን ክፍጸም ኣይትደልን እዩ። ሕጂ ቅድሚት ግባረ ዘተ ክካየድ እያ ጸቐጣ ትሓትት ዘላ። ብኣንጻር ከኣ ኣብ ክሊ ውሳኔ ምምልካት ዶብ ብ22 ለካቲት ክልቲኦም ወገናት ኣብ ለንደን ምስ ኮሚሽን ዶብ ኣብ ለንደን ክዛተዩ ንዝቐረበሎም ዕድመ ነጸጋ። እዚ ከኣ ካብ'ቲ ካብ ክፍላ 2002 ጀሚራ ዘካየዱ ተኸታታሊ ዕንቅፋታት እቲ ናይ መጨረሻታ'ዩ ነይሩ። ምስ'ቲ ተቐቢሎ'የ እትብሉ ውሳኔ ምሕንጻጽ ዶብ ዝጻረር ድማ እዩ።

10) ኣብ መጨረሻ ኮሚሽን ዶብ ብመሰረት'ቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝሓለፈ ውሳኔ መስርሕ ምሕንጻጽ ዶብ ሕጋዊ መደምደምታ ከምዝተገብረሉ ሓቢሩ። ዋላ'ኳ ብገለ ንኣሸቱ ዕንቅፋታት እንተ ዘይተመልከተ፡ ተሓንጺጹ ዘሎ ዶብ ክልቲኦም ወገናት ብኡ ክምእዘዙ ግዱዳት ምዃናምን ምስ'ዚ ሕጂ ተሓንጺጹ ዘሎ ዶብ ዘይቃዶ ተግባራት ድማ ዘይሕጋዊ ስጉምቲ ምዃኑ ኣፍሊጡ።

ኮሚሽን ዶብ ኣብ ባይታ ዓንድታት ዶብ ንምትካል ስርዓት ኢትዮጵያ ምስ ክልከሎ፡ ዶብ ክልቲኦን ሃገራት ብሕጋዊ ካርታታት ሓንጺጹ እዩ። እቲ ብመሰረት መግዛእታዊ ውዕላትን ምስኡ ዝተኣሳሰር ኣህጉራዊ ሕግታትን ብሓሳብ (virtual) ዝተሓንጸጸ ሕጋዊ ካርታታት ድማ፡ ኣብ ምምልካት ዶብን ንዝፍጠር ዶባዊ ዘይምርድዳእን ንምፍታሕ ከም ናይ መጨረሻታ ሕጋዊ መወከሲ ዝውሰድ እዩ። ከም ዝፍለጥ ኩሉ ጎቦታትን ዓሞቑኒ ሰናጭርን ዝመልኦ ከባቢታት ብባህርያዊ ረጃቢታት ስለዝቀያየር ከምኡ ድማ ማያዊ ዶብ ዓንድታት ክትተኸለሉ ምቹእ ስለዘይኮነ ብሕጋዊ ካርታታት'ዩ ዝሕንጸጽ፡- ኣብ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣልያሁ ሉተርብኸት፡-

- 1- ብ27 ሕዳር 2006 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝሰደደ ዝርዝራዊ ጸብጻብ፡ ኣብ'ቲ ብ15 ሕዳር 2006 ናብ ባይቶ ጸጥታ ዘቐረበ ጸብጻብ'ውን ኣቐረቡዎ ኣሎ። ፕሮፊሰር ኣልያሁ ሉተርብኸት ንኮሚሽን ዶብ ዘጋጠመ ጸገማትን ብመሰረት'ቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝወጸ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ክልቲኦን ሃገራት ዓንድታት ብምትካል ኣብ ባይታ ንኸይምልከት መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝፈጠሮ ዕንቅፋታትን ብዝርዝር ኣቐረቡ። ንሱ ኣስዒቡ ኣብ ጸብጻብ፡ ኮሚሽን ዶብ ንመዳእታ ዘይብሉ ግዜ ክቐጽል ስለዘይክእል፡ ክልቲኦም ወገናት ኣብ ውሽጢ 12 ኣዋርሕ ማለት ክሳብ መጨረሻታ ሕዳር 2007 ኣብ ስምምዕ እንተድኣ ዘይበጸጹም ወይ ድማ ኮሚሽን ንጥፊታቱ ንኸቐጽል ምስ ዘይሓቱ፡ እቲ ኮሚሽን በቲ ዘውጽኦ ተመሳራሪ ሕንጻጽ (Coordinate) ዶብ ክልቲኦን ሃገራት ብግብሬ ከም ዝተመልከተ ዝቐጽሮ ምዃኑ ኣፍሊጡ። በዚ ድማ ዕማም ኮሚሽን ዶብ ከም ዝተሰለጠ ይቐጻጸር። እቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝወጸ ውሳኔ ምሕንጻጽ ዶብ ድማ ንዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዘበርህ እንኮ ሕጋዊ ውሳኔ ምዃኑ ኣረዲኡ።
- 2- ፕረዚደንት ሃገረ ኤርትራ ክቡር ኢሳይያስ ኣፈወርቂ ብ19 ሕዳር 2007 ናብ ኣብ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣብ ዝሰደደ መልእኽቲ ነዚ ዝስዕብ ኣረጋጊጹ፡-

- ሀ- ኤርትራ ብውሳኔ ኮሚሽን ዶብን ሕጊን ኩሉ ስምምዓት ሰላም ኣልጀርስን ምእዝዝቲ እያ።
- ለ- ኢትዮጵያ ምስ ተሓባቢታ ግን ብስምምዕ ኣልጀርስ ምእዝዝቲ ኢና እናበሉ፡ መተካእታ መካኒዝም ንምፍጣር ኣብ'ቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ቤት ፍርዲ ኣፍ ደገ ዘተ ንምክፋት ይፍትኑ ኣለዉ።
- ሐ- ኢትዮጵያ ስምምዕ ኣልጀርስ እንተ ተኸብር ከምኡ ድማ ነቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ እንተ ትቐበል መስርሕ ምምልካት ዶብ ተወዲኡ ህዝብታት ኤርትራን ኢትዮጵያን ካብ ነዊሕ ግዜ ናይ ሰናይ ጉርብትናን ምትሕግጋዝን ምድናኦም ምተመልሰ ነይሩ።
- መ- ስለዚ ኢትዮጵያን እቶም ንዘይሕጋውን ዘይሓላፍነታውን ተግባራታ ዘተባብዕዎ ዘለዉ ወገናትን ናይ'ቲ ዝቐጽል ዘሎ ተጻብኦን ወጥሪን ሓላፍነት ክስከሙ ንሓትት።

ረ- ኤርትራ ንግብራዊ (virtual) ምምልካት ዶብ ትቐበል ክብል ኣብሪሁ።

- 3- ኢትዮጵያ ብወገና ብሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ዝነበረ ስዩም መስፍን ኣቢላ ብ27 ሕዳር 2007 ናብ ኣብ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣብ ዝለኣኹ ዶብዳብ፡ “ኤርትራን ኢትዮጵያን ንጎርባታዎም ምምልካት ዶብ” ከም ዘይተቐበልኦ ገሊጹ።

እቲ ዘገርም፡ ሚኒስትር ጉዳያት ወጻኢ ኢትዮጵያ ብስም ሃገሩ ንኮሚሽን ዶብ ክጽሕፍ ዝኸእል ኳ እንተኾነ፡ ብስም መንግስቲ ኤርትራ ክሃረብ ግን ዝመዘዙ ኣካል የለን። ኤርትራ፡ ፕረዚደንት ኢሳይያስ ኣፈወርቂ ብዘሰደዶ መልእኽቲ መርገጺ ኣብሪሃ እያ። ንምምልካት ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብዝተወሰነ ንቕጣታት ዶብን ዝርዝራዊ ካርታታትን ተቐቢላቶ እያ። እዚ ኩሉ ከኣ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን እዩ።

- 4- ናይ ሕጊ ኣማኸሪት ኤርትራ ፕሮፊሰር ሊ ብሪልማየር ብ29 ሕዳር 2007 ናብ ኣቦ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣብ ዝሰደደዶ መልእኽቲ ድማ፡ ኢትዮጵያ - “ኤርትራን ኢትዮጵያን ብኮሚሽን ዶብ ዝተፈጸመ ቨርቲባል ምምልካት ዶብ ኣይተቐበልኦን” ምባላ ምሉእ ብምሉእ ከም ዝተገባዩት ብምሕባር፡ ብኣንጻሩ ኤርትራ ቨርቲባል ምምልካት ዶብ ከም ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ተቐቢላቶ እያ ክትብል ኣብሪሃ።
- 5- ኮሚሽን ምምልካት ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብ30 ሕዳር 2007 ኣብ ዘሄግ ብዘውጽእ ጋዜጣዊ መግለጺ፡ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብመሰረት ውሳኔ 13 ሚያዝያ 2002 ከም ዝተመልከተ ብምሕባር፡ መስርሕ ምምልካት ዶብ ብቨርቲባልን ንቕጣታት ዶብን ሓቀኛ ዝርዝራዊ ካርታታትን ከም ዝተፈጸመ ኣረዲኡ።
- 6- ኣብ መጨረሻታ፡ ኣቦ መንበር ኮሚሽን ዶብ ፕሮፊሰር ኣልያሁ ሉተርባኽት ብ7 ጥሪ 2008 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ዝሰደዶ መበል 26 ጸብጻቡ ድማ፡

ሀ- ኣህጉራዊ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብመሰረት ንቕጣታት ዶብ ናይ መጨረሻታ መልክዑ ሓዙ ተመልኪቱ እዩ። ብ27 ሕዳር 2006 ድማ ምስ ጸብጻብ ተተሓሒዙ ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ተላኪኹ ኣሎ።

ለ- ዶብ ብመሰረት ውሳኔ 13 ሚያዝያ 2002 ክምልከት ከሎ፡ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ሕጋዊ መወከሲ ድማ ንሱ ጥራይ እዩ።

ሐ- ኤርትራ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝወጸ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብን ምምልካት ዶብ ከም ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ንቕጣታት ዶብን ካርታታትን ተቐቢላቶ ኣላ። ነቲ “ኢትዮጵያን ኤርትራን ቨርቲባል ምምልካት ዶብ ኣይተቐበልኦን” ዝብል መልእኽቲ መንግስቲ ኢትዮጵያ ድማ ብመገዲ መልእኽቲ ፕረዚደንታን ናይ ሕጊ ኣማኸሪታን ኣሉታ ሂባትሉ።

መ- እቲ ንንቕጣታት ዶብ ዘነጸር ካርታታት ድማ ብ30 ሕዳር 2007 ንኤርትራን ኢትዮጵያን ብወግዒ ተዋሂቡ። ናቱ ቅዳሕን ኩሉ ጸብጻባት ኮሚሽን ምምልካት ኣህጉራዊ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ድማ ኣብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ተታሒዙ ኣሎ።

ነዚ ኩሉ ሰነዳት’ዚ ኣብ ኤለክሮኒካዊ መርበብ ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ዘሄግ ክትረኽቦ ይከኣል። መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዋጽኦ ዘይብሉ ጸብጻብ ግንኪል ከም ዝተቐርቀረ ምስ ፈለጠ፡ ትሕዝቶ’ቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ንምፍራስ ብሓገዝ ገለ ወገናት ምምሕዳር ኣሜሪካ ኣፍ ደገ ዘተ ንምኸፋት ፈተነታት ከካይድ ጸኒሑን ኣሎን። ንፈተነታቱ ግብራዊ ንምግባር ድማ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ብመትከል ተቐቢላቶ እናበለ ንምትግባሩ ኣብ መትከል እንካን ሃባን ተመርኩስካ ዘተ ምክያድ ከምዘድሊ ይገልጽ። በዚ መዳይ’ዚ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ እንደገና ኣብ ዘተ ንምውራዱን ንመርገጺ ኢትዮጵያ ንምሕጋዝን ድማ ወኪል ሕቡራት መንግስታት ኣመሪካ ኣብ ባይቶ ጸጥታ ዝነበረ ኣምባሳደር ጆን ቦልቶን ብገለ ሰብ ሰልጣን ኣመሪካ መዝነት ከም ዝተዋህቦ ኣብ’ቲ ብ2007 “ኢድካ ምሃብ ምርጫ ኣይኮነን” ኣብ ትሕቲ ዝብል ኣርእስቲ ኣብ ዘውጽኦ መጽሓፍ ሓቢሩ። ንሱ ተሓጋጋዚት ሚኒስትር ጉዳያት ወጻኢ ኣመሪካ ኣብ ጉዳያት ኣፍሪቃ ጃንዳይ ፍረዘር ኣብ መጀመርታ 2006 ኣብ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ዘተ ንምክያድ ከም ዝሓተተቶ ብምምልካት፡ እቲ ምክንያት ስለዘይተረድኦ ግን ነዚ ጠለብ’ዚ ኣብ ባይቶ ጸጥታ ክገልጸ ስለዘይከእል ከምዘየቐረበ ኣረዲኡ። እዚ ሕጂ ዘሎ ቀዳማይ ሚኒስትር ኢትዮጵያ ሃይለማርያም ደሳለኝ’ውን እንተኾነ ኣሰር ቀዳማይ ሚኒስትር ኢትዮጵያ ዝነበረ መለስ ዜናዊ ብምክታል ምስ ፕረዚደንት ኢሳይያስ ኣፈወርቂ ዋላ ኣብ ኣስመራ ብምኻድ ከዛተ ከምዝደሊ ብምምልካት፡ ብተደጋጋሚ ድማ ትምክሕቲ ብዝመልኦ ኣገባብ ክፍክርን ከጉባዕብዕን ይርከብ። እዚ ግን ዝኾነ የዋህ ሰብ ከደናግር ዝኸእል ሜላ ኣይኮነን።

ዝእቲ ኢትዮጵያ እንተላይ ቀዳማይ ሚኒስትር፡ ቅድሚ ምስ መሪሕነት ኤርትራ ዘተ ምጥላቦም እንታይ ክገብሩ ከም ዝግብኦም ካብ ካልኦት ንላዕሊ ይፈልጡ እዮም።

- 1- ካብ’ቲ ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ናይ 13 ሚያዝያ 2002 ዘነጸር ሃገራዊ መሬት ኤርትራ ምሉእ ብምሉእ ምውጻእ።
- 2- ሉኣላውነት ኤርትራ ምክባር።
- 3- ኣብ ውሽጣዊ ጉዳይ ኤርትራ ዘይምእታው።
- 4- ካብ ወተሃደራዊ ተጻብኦታትን ካልእን ምቕጣብ።
- 5- ብኣህጉራዊ፡ ክፍለ-ዓለማዊን ዞባውን ሕግታት ምምእዛዝ።
- 6- ንዝኸተሞ ስምምዓት ምምእዛዝ ምክባር። እዚ ምስ ተፈጸመ ጥራይ ከኣ’ዩ ክዝረቡሉ ዘለዎ ጉዳያት እንተሉ ክዝረቡሉ ዝኸእል።

ኣህጉራዊ ባህሪ ናይ’ቲ ውሳኔ ምገለጽ ካልናዶ?

ውሳኔ ኮምሽን ዶብ በዚ ዝሰዕብ ምኽንያታት ኣህጉራዊ ውሳኔ እዩ።

- 1- ካብ ኣካል ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ዝኾነ ኮሚሽን ስለዝወጸ።
- 2- ኣብ ኣህጉራዊ ሕጋዊ ባይታ ስለዝምርኮስ፡ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን በቲ ኣብ መጨረሻታ 19 ዘመንን መጀመርታ 20 ዘመንን ዝወጸ መግዛእታዊ ውዕላትን ምስኡ ዝተኣሳሰር ኣህጉራዊ ሕግታትን ዝተመልከተ ብምዃኑ።
- 3- እቲ ዶብ ንምሕንጻጽን ንምምልካት ሕጋዊ መወከሲ ዝኾነ ስምምዓት ኣልጀርሰ ብተሳትፎን ውሕስነትን ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ ማለት ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት፡ ኣቦ መንበር ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃን ወኪል ኣቦ መንበር ሕብረት ኤውሮጳን ዝተኸተመ ስለዝኾነ።
- 4- ባይቶ ጸጥታ ነቲ ናይ መጨረሻታን ቀያዲን ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ብዘይቅድመ ኩነት ከውሕስን ንኤርትራን ኢትዮጵያን ክቐበልኦን ክትግብርኦን ከስገድድን ሓላፍነት ተሰኪሙ እዩ።
- 5- ኩሉ ሰነዳት ኮሚሽን ምምልካት ዶብ እንተላይ'ቲ ብ13 ሚያዝያ 2002 ዝወጸ ውሳኔኡን ከም ኣካል ሰነዳት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣብ ኒውዮርክ፡ ከም ኣካል ሰነዳት ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ማ ኣብ ዘሄግ ተዓቕቡ ኣሎ።
- 6- ስርዓት ኢትዮጵያን ንምምልካት ዶብ ኣብ ባይታ ድሕሪ ምንጻጥ፡ ከም'ቲ ኣቐዲመ ዝገለጽኩም ኮሚሽን ዶብ ንዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብቨርቲካልን ካርታታትን ኣመልኪቱዎ እዩ። **ቅዳሕ ናይ'ዚ ሕጋዊ ሰነድ ድማ ንኤርትራ፡ ኢትዮጵያ፡ ሕብረት ኣፍሪቃን ውድብ ሕቡራት ሃገራትን ሂቡ።** መስርሕ ምምልካት ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ከም ዝተወደአ ኣዋጁ። ኣቦ መንበር'ቲ ኮሚሽን ኣልያሁ ሉተርብኽት ብ7 ጥሪ 2008 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ባንኪ ሞን ናይ መጨረሻታ ጸብጻብ ቅድሚ ምቕራቡ ድማ ዕማሙ ከም ዝወደአ ብምግላጽ፡ ህላወኡ ባዕሉ ሰሪዙ። ኣቦ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣብ ጸብጻቡ ብኸምዚ ዝሰዕብ ንኩሉ ጉዳያት ኣነጺሩዎ ኣሎ።

ሀ- ኣህጉራዊ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብንቕጣታት ዶብ ብምንጻር ናይ መጨረሻታ መልክዑ ሒዞ ኣሎ።
 እዚ ድማ ምስቲ ብ27 ሕዳር 2006 ናብ ዋና ጸሓፊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝለኣኹ ጸብጻብ ኣተሓሕዞ ልኢኹዎ ኣሎ።
 ለ- ዶብ ብመሰረት ውሳኔ 13 ሚያዝያ 2002 ክምልከት ከሎ፡ ኣብ መንጎ ክልቲኦን ሃገራት ኣብ ጉዳይ ዶብ ሕጋዊ መወከሲ ድማ ንሱ ጥራይ እዩ።

እቲ ውሳኔ ከምቲ ዝገለጸካዮ ህጉራዊ ባህሪ ዘለዎ ካብ ኮነ፡ ስርዓት ወያነ ነቲ ውሳኔ ኣኸቢሩ ንኸትግብሮ ኣህጉራዊ ማሕበረሰብ ስለምንታዮ ጸቕጢ ዘይተገብረሉ?

እቲ ዘገርም ውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብዘይካ ኢትዮጵያ ኩሉን ሃገራት ዓለም ይድግፍኦ እዩ። ብክለሱ ሓሳባዊ መዳይ ድማ ግድን ክትግበር ኣለዎ ይብላ። እንተኾነ ግን ኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ብመሰረት ዓንቀጽ 14 "ሀ" ናይ'ቲ ብ18 ሰነ2000 ዝተኸተመ "ስምምዕ ምቁራጽ ተጻብኦታት" ኢትዮጵያ ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ንኸትትግብር ምእንቲ ከይቀጽዓ ምምሕዳር ኣመሪካ ዓንቁጹዎ ይርከብ። ስለዚ ከኣ ተራ ባይቶ ጸጥታ ነቲ ውሳኔ ንምትግባር ናብ ክልቲኦን ሃገራት መጻዕታታት ጥራይ ምትሕልላፍ ምዃኑ ዘገርም ኣይኮነን። ኤርትራ ግን ነቲ ኣልጀርሰ ብ18 ሰነን 12 ታሕሳስን 2000 ዝተኸተመ ስምምዓት ካብ ዘለዎ ተማእዛዝነት ብምንቃል ንውሳኔ ኮሚሽን ዶብ ተቐቢላዮ እዩ። ኣቦ መንበር ኮሚሽን ዶብ ኣልያሁ ሉተርብኽት ዶብ ኣብ ባይታ ንምምልካት ንመንግስቲ ኢትዮጵያን ባይቶ ጸጥታን ንምዕጋብ ሓያል ጻዕሪ'ኳ እንተ ኣካየደ፡ **ብሰንኪ ኣሜሪካን ስርዓት ኢትዮጵያ ወሲዳዮ ዘላ ሓጋዚ መርገጺ እወታዊ ምትሕግጋ ክረከብ ኣይከኣለን።** ስርዓት ወያነ ናብ'ቲ ናይ ዞባ ቀርኒ ኣፍሪቃን ዓባይቲ ቀላያትን ንምምሕዳር ኣመሪካ፡ ብምውካል ዝጸወቶ ኣሉታዊ ተራ'ዩ ደገፍ ምምሕዳር ኣመሪካ ዝረከብ ዘሎ።

ብተወሳኺ ኢትዮጵያ ኣብ መጨረሻታ ታሕሳስ 2006 ዝሰፍሐ መሬት ሰማል እንተላይ ዋና ከተማ ሞቓድሾ ወሪራ ምስ ሓዘት፡ ኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ኣስቂጡ' ዩ ሓሊፉ። እዚ ድማ ባይቶ ጸጥታ ክሳብ ክንደይ ለሚሱ ከም ዘሎ ዘረድእ ጭቡጥ ኣብነት እዩ። እቲ ዘገርም እቲ ጉዳይ ንኤርትራ ዝምልከት ምስ ዝኸውን ዘይሕጋውን ዘይፍትሓውን ቻርተር ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝወጸ ውሳኔ እገዳ ኣብ 2009 ክጥቀስ ይከኣል ። እዚ ድማ ንተራን ባህርያትን ባይቶ ጸጥታ ዝሓብእ ዘይኮነስ ዝያዳ ዘቃልዕ ርኹስ ተግባር እዩ። እዚ ክብል ከለኹ ባህሪ ባይቶ ጸጥታ ብዝምልከት ገለ ፖለቲካው ታሪኻውን ሓቂታትን ምንጻር ጥራይ እዩ። በዚ ዘሎ ህልዊ ኣህጉራዊ ኩነታት ሕቡራት ሃገራት ተራኡ ክጸወትዩ ኢልካ ምሕሳብ ነበስኻ ምትላል ወይ ምዕሻው ጥራይ ኢዩ።

ጠንቁ ወይ ድሕረባይታ ናይ'ቲ ኣንጻር ኤርትራ ዝሓለፈ ውሳኔ ባይቶ ጸጥታ ቁጽሪ 1907 እንታይ'ዩ?

ብመጀመርታ እቲ ብ23 ብታሕሳስ 2009 ዝሓለፈ ውሳኔ ባይቶ ጸጥታ 1907 ኣብ ሕጋዊ ባይታ ዝተሰረተ ወይ መርትዖታት ዘለዎ ከም ዘይኮነ ምንጻር ኣገዳሲ እዩ። ኣብ እዞን ሓድሽ ዓመት ምምሕዳር ኣመሪካ ኣብኡ ዝዋሰኡ ወገናት ብምውሳኔ ብመገዲ ባይቶ ጸጥታ ኣንጻር ኤርትራ ብዓመጽ ዘሕለፎ ውሳኔ እዩ። ወኪል ኣመሪካ ኣብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝነበረት ሱዳን ራይስ ንፕረዚደንት ኡጋንዳ ዩወሪ ሙሰቪኒ፡ ንድፊ ውሳኔ ቁጽሪ1907-ብኡጋንዳን ቡርኪና ፋሶን እንተድኣቀሪቡ፡ ኣብ ርእሲ ናይ ኣመሪካ ሓገዝ ናይ ብሪጣንያ ደገፍ ክረክብ ከም ዝኸእል ንፈረንሳይ ድማ ርእሳ ክትሓብእ ከም እትኸእልን፡ ሩስያን ቻይናን ውን ንምዕንቃፉ ናይ ቀውሬ መሰል ከይተጠቐማ ክሓልፍ ተኸእሎ ኣሎ ክትብል ከም ዝሓበረቶ ኤለክሮኒካዊ መርበብ ዊክሊክስ ብ23 ታሕሳስ 2009 ኣቃሊዑ። እቲ ዘጋጠመ'ውን ንሱ'ዩ ነይሩ። እዚ ጉዳይ'ዚ ኣመሪካ ኣብ 1950 መሰል ርእሰ ውሳኔ ህዝቢ ኤርትራ ከመይ ገይራ ከም ዝገፈፈትን ነቲ ኢትዮጵያ ኣብ1962 ባይናዊ ስጉምቲ ብምውሳኔ ዘፍረሰቶ ፈደረሽን ብመገዲ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ከመይ ገይራ ከም ዘሕለፈቶን ዘዘኸኸር እዩ።እቲ ፈደራላዊ ውሳኔ ንምውሳኔ ብወግዲ ሓላፍነት ዝተሰከመ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ድማ ብጨቕ ኣይበለን። ንቻልሲ ህዝቢ ኤርትራ'ውን ጎስፋዎ እዩ። እንተኾ ነግ ንህዝቢ ኤርትራን ሰላሳ ዓመታት ጸኒዑ ብምቅላስ ዓሰርተታት ኣሸሓት ስወኣት ብምኽፋል ብወተሃደራዊ ሓይሊ ኣብ ልዕሊ ኢትዮጵያ፡ ኣመሪካን ውድብ ሕቡራት ሃገራትን ብምዕዋት ናጽነቱ ኣረጋገጹ። ሎሚ'ውን ከም ትማሊ ሕቡራት መንግስታት ኣመሪካ ብ23 ታሕሳስ 2009 ብመገዲ ባይቶ ጸጥታ ዘይፍትሓዊ ውሳኔ ቁጽሪ1907 ኣንጻር ኤርትራኣ ሕሊፉ። ካልኣት ኣባላት ባይቶ ጸጥታ'ውን እንተኾኑ ፡ነቲ ብግጉይ ሓበሬታን ውጹእ ሓሰትን ዝተዳለወ ጸብጸብ “ተቑጻጻሪ ጉጅለ ሶማልን ኤርትራን” ከጻርይዎ ኢሎም ኣይፈተኑን። እቲ ጸብጸብ፡-

- 1- ኤርትራ 2000 ወተሃደራት ናብ ሶማልልኢኻ።
- 2- ብባሕርን ኣየርን ናብ ሶማል ኣጽዋር ሰዲዳ።
- 2- ኣብ ራስ ዱሜራን ደሴት ዱሜራን ንጂቡቲ ወሪራ ዝብል ይርከቦ።

እንተኾነ ግን ባይቶ ጸጥታ ብመሰረት ምዕራፍ-7 ቻርተር ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣንጻር ኤርትራ ውሳኔ እገዳ ቁጽሪ 1907 ኣሕለፈ፡ ብቐጥታ ጸብጸብ “ተቑጻጻሪ ጉጅለ ሶማልን ኤርትራን” ውጹእ ሓሰት ምጂኑ ንኹሉ ብሩህ ኮይኑ። እቲ ጉጅለ ንባዕሉ፡ ሓሰቱ ዓለም ምስ ፈለጠቶ ኣብ'እቲ ዝሰዓበ ናይ ሓሰት ጸብጸብ ሓሰት፡ ነቲ ኤርትራ 2000 ወተሃደራት ናብ ሶማል ልኢኻ ክብል ዝሰረቶ ክሲ ሰሪዙዎ። ከምኡ'ውን ነቲ ኤርትራ ብኣየርን ባሕርን ናብ ሶማል ኣጽዋር ልኢኻ ክብል ዘቐረበ ጸብጸቡ፡ጭብጢ ዘይብሉ ቅሉዕ ሓሰት ምጂኑ ምስ ተፈልጠ፡ ኣብ'ቲ ዝሰዓበ ጸብጸቡ ሰሪዘዎ። ኤርትራ ንጂቡቲ ወሪራ ዝበሎ'ውን ሓሰት ምጂኑ ብግብሪ ተረጋገጹ። ከምዝፍለጥ ባይቶ ጸጥታ ብ12 ሰነ 2008 ኣብ ዘውጽኦ መግለጺ፡ ኤርትራ ንጂቡቲ ወሪራ ብምባ ልኮኒኦ እዩ። ብ25 ሰነ ማለት ድሕሪ13 መዓልቲ ድማ ብዛዕባ'ቲ ዝተባህለ “ተጸብኦ ኤርትራ ንጂቡቲ” ዘጻ ልኡኽ ሰዲዱ። እቲ ፍርዲ “ዋላ ትንፈር ጤል'ያ” ስለ ዝኾነ ግን ኤርትራ ከም ዘይወረረት ምስ ተረጋገጸ'ው' ካብ ኮነኔ ናጻ ኣይተባህለትን።

ውሳኔ ቁጽሪ1907 ኣብ ምፍራስ ገጹ ምጂኑ ዝርኣ ገለ ምልክታት ኣሎ። ኤርትራ ንምእጋድ ብዝምልከት ዘሎ ሓፈሻዊ ኩነታት ወይ ድሌት ባይቶ ጸጥታ መብራህካልናዶ?

ውሳኔ 1907 ብዋሽንግቶን ብምምሕዳር ኣመሪካ ዝተሃንደሰ ኮይኑ ፡ኣብ ከተማታት ለንደን፡ ፓሪስ፡ ኣዲስ አበባ፡ ካምፓላን ካልኣት ከተማታት ኣፍሪቃን ተቐባልነት ምስ ረኸበ ብመገዲ ኣምባሳደር ርሱዳን ራይስ ናብ ባይቶ ጸጥታ ቀሪቡ ዝጸደቐ ምሉእ ብምሉእ ናይ ኣመሪካ ፖለቲካዊ ውሳኔ እዩ። እዚ ውሳኔ'ዚ ኣብ ሕጋዊ ባይታ ዝተሰረተ ዘይኮነስ፡ ኣብ'ቲ ሓደ ድሕሪ ሓደ ዝተቐለበሰ ናይ ሓሰት ጸብጸብ “ተቑጻጻሪ ጉጅለ ሶማልን ኤርትራን” ዝምርኮስ'ዩ ነይሩ። ብናተይ ግምት እዚ ውሳኔ'ዚ በኒኑ ዝተርፍ ጥራይ ዘይኮነ፡ ንኣህጉራዊ ባይቶ ጸጥታ ዘሕፍር ታሪኻውን ፖለቲካውን ስነ-ምግባራውን ፍጻሜ ኮይኑ ክነብር እዩ።

ግዜ ይንዋሕ ይሕጸር ብዘየገድስ ከኣ፡ኣብ መጨረሻታ እቲ ቅነጎ ጥራይ'ዩ ሓቂ። እዚ ውሳኔ'ዚ ከም ፈደራላዊ ውሳኔ ኣብናይ ታሪኽ ጎሓፍ ክድርብ'ኳ እንተኾነ፡ ንኹሎም'ቶም ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ ኣብ ምውጽኡ ኢድ ዘለዎም ከም ናይ ውርደት

ምልክት ኮይኑ ክቐጽል እዩ። ሎሚ ድሕሪ ሽዱሽተ ዓመት እዚውሳነ'ዚ ከምቲ ብሓሶት ንዲራቕ ኣዕናዊ ኣጽዋር ኣለዎ ተባሂሉ ምስ ኣዕነውዎ፡ እተን ነቲ ውሳነ ዝደገፋ ገለ ሃገራት ምጉሃየን ዘገርም ኣይኮነን። ኣብ ጸልማት ተሓቢአም ውሳነ 1907 ዝኣለሙ ወገናት ጨረርታ ሓቂ ከቃጽሎም ምዃኑ ዘማትእ ኣይኮነን።

እዚ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ ኣብ ሰላምን ጸጥታን ዘባና እትኸተሎ ዘላ ድርብ ዝመለከዲታቱ ፖሊሲ ሓደገኛነቱ ክሳብ ክንደይ እዩ?

ህወኸን ዕሸላውን ፖሊሲታት ኣሜሪካ ንዘባ ቀርኒ ኣፍሪቃ ጥራይ ዘይኮነ ሽግራትን ምፍራስ ሃገራዊ ሉኣላውነትን እናስዓበን ዓለም ናብ ሓደጋ ዘእቱ ዘሎ እዩ። ንኣፍጋኒስታን፡ ዲራቕ፡ ሊብያ፡ ሶማሊ፡የመንን ካልኣትን ኣጋጢሙወን ዘሎ ሽግራት ከኣ ጭቡጥ ኣብነት እዩ። ብዘኸነ እዚ ኣብ ዝተፈላለዩ መኣዘናት ዓለም ዝርእ ዘሎ ምልክታት ዓለምና ኣሃዱዊ ግሎባዊ ሓይሊ ናብ ዘብቅዓሉ ሓድሽ ታሪኻውን ፖለቲካውን መድረኽ የምርሕ ከም ዘሎ'ዩ ዘረድእ። ኩሉ እንተታት ዘለዎ ሓደ ታሪኻዊ መድረኽ ናይ ዝውለደሉ ቅልውላው ግዜ ኢና ዘሎና። ምንቅስቓስ ታሪኽ ብስነ-ስነታዊ መንፈስ ዝግዛእ ዳይናሚካዊ መስርሕ ስለ ዝኾነ ቀቢላዊ ወይ ድርቅናዊ መልክዕ የብሉን። እዚ ድማ ምስ'ቲ “ጉንጓ ሚኒርቫ ኣብ ዕራርቦ ጥራይ'ያ ትዝንቢ” ክብል ዝገለጹ ጀርመናዊ ፈላስፋ ፍሪደሪክ ሄግል ዝሳነ ኮይኑ ኢኻ ትረኽቦ።